

MOÓR GYULA

VARGA Csaba

professor emeritus (PPKE JÁK)

kutató professor emeritus (MTA TK JTI)

A XX. század tragikus sorsfordító eseményei aligha kíméltek bárkit is, aki komolyan vette hivatását, s hivatásában a közért, népéért kívánt áldozni. A zsarnokság felőrli, az igaztalanság letaglózza azt, aki az értékek s evilágunk materiális zsarolásainak konfliktusában végső eligazítóul a szellemet választja.

A brassói evangélikus főesperesi családban felnőtt Moór Gyula¹ kolozsvári egyetemi éveit egybeesnek az első világháborúval. Élettapasztalatra tűzérési önkéntes-

¹ Született 1888. augusztus 11-én Brassóban, meghalt 1950. február 3-án Budapesten. Kolozsvári tanulmányok után harctéri szolgálatából főhadnagyként szerel le, átmeneti eperjesi (1914–) és kolozsvári (1918–) kinevezések után 1921-től Szegeden, majd 1929-től Budapesten egyetemi tanár. Több alkalommal dékán (1924/25., valamint 1935/36. és 1945/46. és 1947/48. tanév), ill. prodékán; akadémikus (levelező tag 1925–, rendes tag 1942–); egyeteme képviselőjében a főrendiház póttagja (1937–, tíz évre választottan); moszkvai nagykövet-jelölt (1945), majd az 1945. november 29-én tartott első nemzetgyűlési ülésen közvetlenül megválasztott tizenkét országos notabilitás egyike. A Magyar Tudományos Akadémia elnöke (1945), majd elnök híján további éven át „helyettes elnöke”; ugyanígy a Pázmány Péter Tudományegyetemnek rektora (1945/46-os tanév), majd rektor híján további tanéven át „helyettes rektora”. 1947. július 23-i és október 8-i nemzetgyűlési beszédeire a Magyar Kommunista Pártot képviselő Weil Emília december 10-én interpellál, amire Ortutay Gyula egykor újító szellemű néprajzos, szociáldemokrata színekbe bújtatott kommunista ágensként vallás- és közoktatásügyi miniszter 1948. március 4-én válaszol.

Ellene támadó megmentettje Vas Tibor volt, legkíméletlenebb kritikusként pedig élete végéig Szabó Imre – *A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955. 533.; 2. jav. kiad. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980. 471. – lép fel. A kari tanácsülés jegyzőkönyvéhez lásd VARGA Csaba (sajtó alá rend.): „A Horthy-fasizmus állam- és jogbölcselete”: Az ELTE ÁJK tanácsülésén 1955. január 29-én rendezett vita Szabó Imre készülő könyvének IX. fejezetéről. *Jogelméleti Szemle*, 2004/3. <http://jesz.ajk.elte.hu/varga19.html>.

Közismert művei: *Stammler „Helyes jogról szóló tana”*. Budapest, Pfeifer, 1911. 87.; *Bevezetés a jogfilozófiába*. Budapest, Pfeifer, 1923. 356.; *Zum ewigen Frieden: Grundriss einer Philosophie des Pazifismus und des Anarchismus*. Leipzig, 1930. 101.; *A jogi személyek elmélete*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1931. 379.; *Szociológia és jogbölcselet*. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1934. 59.; *A szabad akarat problémája*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia,

ként tesz szert a fronton. Mestere, majd atyai barátja Somló Bódog, a jogfilozófia és jogszociológia hazai és nemzetközi úttörője. Ám a progresszív liberális köröktől itthon egykor messze hangzón ünnepelt Somló Bódog ekkor éli át élete csődjét. Egykori elvtársai, kik valaha vállukon hordozták, saját eszméiktől megittasulva immár a forradalomba hajszolt leszerelők őszirózsás győzelmein munkálkodnak, miközben széteső országában Somló a románoktól fenyegetett, szeretett Erdélyét félti. A jog pozitivitásába, a tények uralhatóságába, a szociologikum és a ráció egymásra találásába vetett büszke hite összeomlik. Régmúlt klasszikusokhoz – platóni ideákhoz, a lélek Szent Ágoston-i elvágyódásához, a teremtett világ rendjének Szent Tamás-i kemény realizmusához – menekül; Kolozsvár ékében és erdélyi pantheonjában, a legendás házsongárdi temetőben lesz öngyilkos; maradék vagyonát az országunkat a mesterségesen létrehozott utódállamok közt felosztó trianoni békediktátummal intranzigensen szembeszegülő Területvédő Ligára hagyja. Somló reá hagyott nagyszerű személyes könyvtára mellett ez lesz az a szellemi hagyaték, ami majd indítani fogja dr. vitéz Moór Gyulát Eperjes után Kolozsvárott folytatódó s végül Szegeden át Budapesten kulmináló professzori pályáján.

Ott indul, ahol Somló abba hagyta. Somló akkoriban feltűnést kiváltó német és angol–amerikai orientációjával szemben a hagyományos német–francia–olasz irányban tájékozódik. Igényesen, mint mestere, a legnagyobbakkal veszi fel a kapcsolatot. Az azóta is meghatározó kontinentális európai elméleti jogmagyarázat, a jogpozitivizmus bécsi iskolájának szellemi társa és bírálója egyidejűleg. Az alapító Hans Kelsennel együttgondolkodóként kiindulópontul elfogadja a jogban a normatív legyen-tételezéseket a lét tényeitől különválasztását, ugyanakkor kritikusként már sem az értékrelativizmus, sem az értékek csupasz formaiságokra történő visszavezetése (mint például

1943. 149.; *A jogbölcselet problémái*. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1945. 81.; *Jogfilozófia*. Budapest, Magyar Élet, 1936. reprint 1947. 287.; *Tegnap és holnap között: Tanulmányok*. Budapest, Révai, 1947. 172.; nemzetközi termésének kései újranomásaként pedig *Schriften zur Rechtsphilosophie*. (Hrsg. Csaba VARGA) Budapest, Szent István Társulat, 2006. xxii+485. <http://drcsabavarga.wordpress.com/2011/01/02/julius-moor-schriften-zur-rechtsphilosophie-hrsg-csaba-varga-2006/>.

A hivatkozott szlovák mű Vojtech TUKA: *Die Rechtssysteme: Grundriß einer Rechtsphilosophie*. Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie Beiheft 37, Berlin, Limbach, 1941. 273., bírálata pedig MOÓR Gyula tollából *Athenaeum*, 1942/2, 211–218. ill. Tuka's Rechtsphilosophie. *Zeitschrift für öffentliches Recht*, vol. XXII, Nos. 4–5 (1943), 370–382.

Könyvtári hagyatékának sorsára nézve lásd VARGA Csaba (hrsg. / szerk.): *Aus dem Nachlaß von Julius MOÓR Gyula hagyatékából*. Budapest, ELTE “Comparative Legal Cultures” Project, 1995. xvi+158. <http://drcsabavarga.wordpress.com/2011/01/02/aus-dem-nachlass-von-julius-moor-hrsg-csaba-varga-1995/> és JÓNÁS Károly: *A Moór–Somló-hagyaték*. In: JÓNÁS Károly – VEREDY Katalin: *Az Országgyűlési Könyvtár története, 1870–1995*. Budapest, [Magyar Országgyűlés], 1995. <http://www.ogyk.hu/e-konyvt/pdf-konyvt/konyv05.pdf>, 5.39. pont.

Mai áttekintésként lásd SZABADFALVI József: *Moór Gyula: Egy XX. századi magyar jogfilozófus pályaképe*. Budapest, Osiris–Századvég, 1994. 199. és SZABADFALVI József (vál.): *Moór Gyula*. Budapest, Új Mandátum, 2001. 241.

A Magyar Örökség elismerő címét 2003-ban ítélik meg számára; *laudatio*jára lásd VARGA Csaba: Moór Gyula emberközpontú jogfilozófiája és jogi ethosza MAGYAR ÖRÖKSÉG. In: POPRÁDY Géza (szerk.): *Laudációk könyve*. II. kötet, 2001–2005. Budapest, Magyar Örökség és Európa Egyesület, 2009. 276–279.

az igazságosságnak pusztán egyenlő elbánásra meztelenítő felfogása) nem elégíti ki. Szilárd fogódzókat keres, s ezt a jog egész építményét illetően egyre inkább a természetjogban, egy-egy működő jogi berendezkedés talaján pedig a tudatos, érték-vezérelt jogi politika kialakításának és mindenkori formálásának szükségességében találja meg.

Ódzkodik a szélsőségektől, a doktriner teoretizálástól, s arra bízta magát, amit a természetes értelem fényében az adott hely és idő feltételei közt is megfogalmazhat morális igazságként.

Azok, akik majd utókorában, a kikényszerített kommunista hatalomátvétellel siettetett halála után, mint a berendezkedő moszkovita hatalom letéteményesei fognak triumfálni, bírálják eklektikusként s kurzuslovagként egyaránt. Eklektikusként, mert az élet aranyfáját, pontosabban értelmes, mert emberies alakíthatóságába vetett hitét többre becsülte a csiszolt élek, a kockaszerűség, a pusztán teoretikus következés száraz ágainál. És kurzuslovagként, mert élnie és alkotnia ott és akkor – a két világháború közti idők Magyarországon, a német Harmadik Birodalom és a szovjet-orosz Harmadik Róma egyidejű fenyegetettségében – adatott, s mert legszélesebb körű megbecsülés övezte törekvését. Erőszakkal túlléphettek hát rajta, azonban korántsem tudtak jobb, elméletileg kerekébb, s főként tudományos megalapozásában igazabb magyarázatot adni helyette. A Vörös Hadsereg megszállása nyomán csapatba szedelődő kollaboránsoknak ugyanis nem volt tehetsége másra, mint hogy pusztító ideológiai lapályt varázsoljanak a csakis spiritualitásában élni érdemes élet sokszínűsége helyébe. A szocializmus romjain úgyszólván tegnapiunkig változatlanul az ún. szocialista normativizmus maradványai virultak.

Az élet azonban nem áll meg. S habár a múlt közvetlenül nem ismétlődik, az eszmetörténet mégis arról tanúskodik, hogy korról korra ismétlődően újra le kell játszani bizonyos, téjtükben alapvető választások megejtését feltételező módszertani vitákat. Eszerint a lét és legyen dualizmusának kanti fogságából kikerülten ugyan, bár alig rejtett kerülökkel, akár posztmodernitásunk jelszavaiba burkoltan, ám feltehetően emberi történelmünkben mindvégig változatlanul vívódni fogunk majd olyan vitákkal, amelyek a maguk idején Somló és Moór alapvető dilemmái körében, változatlanul szintén a jognak egyfelől a hatalmi önkénytől, másfelől az absztrakcióktól uralt tiszta logizálás olykor drámai hatású véletlenszerűségeitől – azaz a jogot Szküllá és Kharüdisz gyanánt folyvást fenyegető örvényektől – való megóvása lehetőségeit kutatták.

Hamarosan a Pázmány Péter Tudományegyetem, mint vezető országos tudományközpont ünnepelt professzora lesz: nemzedékek nevelője, s könyveivel, cikkeivel a magyarországi társadalomtudományi gondolkodás egyik leginkább felelősségteljes alakítója. Roppant igényes oktató, köznyelven és szépen fogalmazó akadémikus szerző, aki témáin keresztül is folyvást hídépítésen munkálkodik a jog és a humán gondolkodás egyéb területei között. Erőtéljes távolságtartással, igényes kritikával tárgyalja mind a vörös, mind a barna ordas szomszédság, a bolsevizmus és a nemzetiszocializmus jogszemléletének, jogi berendezkedésének alakulását. Bírálatot ír az egykori pécsi püspöki joglyceumból indult, szlovákiai nacionalistává lett, majd a náci bábállamként önállósuló Szlovák Köztársaság belügyminisztereként kivégzett Tuka Bélának a háborús Berlinben kiadott jogbölcseleti összegzéséről, miközben levelezik Hitler egyik első intellektuális áldozatával, a heidelbergi egyetem rektori

székéből eltávolított s jogbölcselet helyett magányában a régmúlt bűvárokodásába, a német büntetőjogi dogmatika történetébe menekülő evangélikus Gustav Radbruchhal. Miután feltétlenül ember-központú és érték-vezérelt, megélheti a már akkoriban ritkuló erényt, hogy tudományos érdeklődését változatlanul a valódi megértésre törekvés hassa át.

Tragikus emlékként őrzi a leninista forradalmárokká lett egykori hadifoglyoktól ösztönzött Magyar Tanácsköztársaság elméleti-jogi vívódásának dokumentumait. Ehhez járul, hogy a két világháború közti illegális kommunisták is rendszeresen otthagyták egyetemközeli Váci utcai honának levélszekrényében röplapjaikat. A Kormányzó feltétlen bizalmát élvező tekintélyéből és egyetemi jelölésének köszönhető felsőházi tagságából futja arra is, hogy származási okból fenyegető helyzetbe került fiatal, általa egyébként személyesen alig ismert kolléga érdekében járjon közbe (aki kevésbé nemes indítékból alig fél évtized múltán a hazai sztálinizmus szakmai satrapájaként áll majd bosszút mindenben, ami egyáltalán emlékeztetett az egykor őt is felemelő polgári múltára). Moór a szellem mozdíthatatlan elkötelezettje marad a második világháború vérvíatarán át mindvégig. Szimbolikus jelentőségű, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetemnek ő lesz a háború utáni első rektora, sőt átmenetileg a Magyar Tudományos Akadémiának is elnöke. Őt szemelik ki elsőként moszkvai nagykövetnek, amit azonban elhárít, mert a megharcolandó harcot itthon megvívandónak gondolja.

Megújuló erővel publikál fasizmus és nemzetiszocializmus bírálatáról, kereszténységnek és szocializmusnak az eredendő gyökérzetben rejlő éthoszbeli közösségéről, demokráciáról – míg hiheti, hogy a szónak, értelemnek ereje van. A Magyar Függetlenségi Pártban, életében először, közvetlenül politikai szerepet vállal. A háború utáni idők sorsválasztó súlyát jelzi, hogy az eddigi nagyívű nagypolgár a fenyegető kommunista nyomulásban immár kisebb feladatoktól sem idegenkedik. Ahogy pedig a II. világháborút lezáró párizsi békeszerződés megkötésének közeledtével hazánk szovjet katonai megszállásának is – jogcíme megszűnve – minden jóhiszemű várokozás szerint vége felé kell tartania, a távlatos kommunista hatalomátvételi stratégiának szemmel láthatóan napi aktualitással, közvetlen taktikai feladattá válása őt is végső kiállásra kényszeríti. Saját emelkedettségéhez hív méltósággal felel meg ennek két hatalmas beszédében a parlament nyilvánossága előtt. A beszéde közben is gyalázkodó kommunisták pontosan értik, hogy mit mond, milyen jelentőséggel. A válaszuk is pontosan ehhez mért. Nyilvános rendes egyetemi tanár, tanszékvezető, még nem töltötte be 59. életévét. Mégis, a szegedi katolikus néprajzosból a megszálló bolsevizmus útítársává züllött kultuszminiszter regnálása következményeként másnap már gyakorlatilag be sem teheti lábát egyetemére. Megszállók-e? kollaboránsok? vagy felbérelt bűnözők? – pár napon belül a belváros közepén kirabolják, felfogatják lakását. Sajtóhecc, személyét kísérő politikai tüntetések, fenyegetések, „hazaáruló fasiszta főideológus” gyanánt megbélyegző parlamenti interpellációk takarják a meztelen ténnyt, hogy a kommunisták pontosan azok, amiknek leírta őket, és pontosan úgy járnak el, mint ahogy a magyar jövendőtől féltette. Természetszerűleg – úgy mond – pusztán feltételezett „kérelmére” hatvanadik életévének derekán nyugdíjazzzák. Kari és egyetemi tanácsi döntés száraz szavakkal veszi mindezt tudtul. Annak nevét, aki a háborút követő két éven át elnökölt a Magyar Tudományos Akadémián, most törlik a tagok listájáról is.

Megszokhattuk, hogy komolyan vegyük életünket. Ő bizonyosan ezt tette. Nem tudjuk, hogy megváltásként érzékelt-e, de lassan egyre fájdalmasabb torokpanaszait orvosai gégerákként diagnosztizálják, s ez hamarosan végez vele.

Utódai tombolnak a szabaddá vált terepen. Az ország egyetlen egyetemén sem marad immár olyan régi világbeli szereplő, aki a szovjetektől frissiben az országunkra erőszakolt marxista-leninista-sztálinista állam- és jogelmélet primitív neofitizmusa gátlástalanságát zavarhatta volna. Néhány éven belül pedig kari tanácsi ülésen Moór Gyula reakciónak kikiáltott jogfilozófiáját – úgymond – teoretikusan meghaladják, hogy nemrégiben még jogásznemzedékeket éltető gondolatai legfeljebb kivételes búvópatakokban, titkon csordogálhassanak csak tovább.

Roppant értékű könyvtárát barátja, Szegeden volt professzortársa, az akkorra már piarista rendfőnök Sík Sándor őrizte, amíg élt. A hányattatásból kikerülve, a rokonság jóvoltából azóta az Országgyűlési Könyvtár állományába kerülve az ország tudásfoglalását gazdagítja.

Ma már könyvek szólnak róla, ő pedig könyveinek, cikkeinek újrakiadásában üzen a mai nemzedéknek. Amint maga is tisztában volt vele, teoretikus problematikáink avulhatnak, töprengő emberi megoldáskereséseink éthosza, ember-központúsága és érték-elkötelezettsége azonban megmarad. Humán törődéseinkben a meghurcolt tanár, gondolkodó és társadalomfilozófus ezért lesz, mi volt, mai gondjainkban egyaránt.

*

Moór Gyula és a kereszténység? Aligha képzelhető szervesebb kapcsolódás ennél.

Amit mindmáig Moór Gyulának a brassói evangélikus főesperes családjában felnövekvéséről tudtunk, leginkább védelmező közegnek, a polgárlét csendes békessége zálogának gondolhattuk. Pedig – amint ez most tárulhatott fel számunkra² – apja hősiességét vállalt, héroszét egy fáradhatatlan küzdelemben, keresztényként és magyarként egyaránt. Merthogy nem az adatott meg neki, hogy egy éppen adódó kipárnázott parókia kényelmébe belecsücsüljön, hanem hogy a barcasági Hétfaluból kiindultan, a százság féltékenyen őrzött önteleviségében, skrupulusok nélküli egyházi gáncsoskodásoktól folytonosan buktatottan, mégis egy magyar szigetet vívjon ki – Brassóban, létrehozva egy ág. ev. hitvallású önálló magyar egyházmegyét, aminek nemcsak választott elöljárója, de írásokkal, kiadványozással, egyházszerzővel kiállással folytonos gazdagítója lett haláláig.

Háború, megszállás, üldöztetés következik utóbb, de az apa és hitvese mindvégig őrhelyén marad; poraik is ott nyugszanak. A fiú, a jogfilozófus Moór Gyula pedig jelképesen életével áldoz nemzete üdvéért akkor, amikor egy másik barbaritás, ami hazánkat eléri, már többet kíván, és nem elégszik meg a tehetség és szorgalom intellektuális obulusával.

² Vö. VARGA Csaba: Moór Gyula a napisajtóban. In: ZSIDAI Ágnes (szerk.): *Szilágyi Péter 70.* [Előkészületben.] Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016.

Életének igéje János apostol *Evangeliumának* egy helye lehetett; maga írt erről fénykorában, s ez hangzott el temetésén is: „És megismeritek az igazságot, és az igazság szabadokká tesz titeket.”³

Erre gondolhatunk arra emlékezve is, hogy rektor elődje a Pázmány Péter Tudományegyetemen, a katolikus dogmatika doyenje, a piarista Schütz Antal hálatelten idézi fel⁴ a történetesen evangélikus hagyományú jogfilozófus morális és intellektuális támogatását, amikor ő, aki életét Aquinói Szent Tamás tanainak újragondolásának szentelte, egy nehéz, hezitáló, a szent mesterétől és általa mint tanítványtól meglátott eltérő igazság közti választás kényszerében éppen Moór Gyulától kapott szellemi és morális megerősítést. Ti. rájött, hogy „az értékrendet valósági különbség [*distinctio realis metaphysica*] választja el a létrendtől. Bírálóim nem is mentek bele érveimbe, hanem beérték azzal a megállapítással, amit én is olyan jól tudtam mint ők, hogy a régiék, nevezetesen Szent Tamás ebben a kérdésben másképp láttak. Én azonban, ki kezdő egyetemi hallgató korom óta tiszteltem és ismertem Szent Tamást, az ő nagy szelleméhez méltatlannak tartottam makacsul fönntartani olyan következtetést, melynek előzete régen megdőlt. Indítást éreztem megvalósítani XIII. Leó programját, melyet híres enciklikájában (*Aeterni Patris*) is jelzett és egy ismert francia teológus előtt úgy fejezett ki: Nem kiírni Szent Tamást, hanem azt írni, amit ő tanítana, ha ma élne. Ismerem ennek a programnak minden föltételét és kockázatát. De annak vállalni kell, aki magáénak vallotta egy egész életen keresztül Szent Tamás közvetlen környezetének fölséges jelszavát: *Veritas*. Nem vehető tehát zokon, ha a finom elméjű és nagy tudományú Moór Gyula, jogbölcseleti egyetemi tanár egy előkelő, terjedelmes bírálatban törekvéseimnek teljes elismerést szolgáltatott, és azokat a kellő távlatba és keretbe állította bele. Annyival inkább, mert ebből a munkából *Schmerzenskind* lett.”

³ János 8,32. Ezt idézi a szabad akarat problémáját tárgyalva, egyik legfontosabb művében – MOÓR (1943) i. m. – és innen véve szövi búcsúfohászába február 7-én, farkasréti temetésekor Budapest-Kelenföld lelkésze, Kendeh György. Megjegyzendő, hogy ezen eperjesi/kolozsvári gyökerű lelkész (1912–2000) maga is szomorú korának hőse lett; vö. THURNAY Béla (szerk.): „*Nem nagyobb a szolgálta az ő uránál*”: *Kendeh György lelkész élete és szolgálata*. Budapest, Budapest-Kelenföldi Evangélikus Egyházközség, 2012. 287., továbbá <http://archiv.evangelikus.hu/aktualis/201emert-az-oeoemhir-az-igeret-nem-ebben-a-vilagban-gyoekerezik...201d-2013-100-eve-szuletett-kendeh-gyoergy/?searchterm=None> és http://ordass.hu/load_doc.php?cat=HIT&doc=132, valamint <https://www.youtube.com/watch?v=xCT6mqHDKJI>.

⁴ Moór Gyula: *Philosophia perennis: Schütz Antal bölcselete*. [Különlenyomat: *Athenaeum*, 1941/2, 136–164. http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/arcanum2/Athenaeum_1941/adatok.html.] Budapest, [Kir. Magy. Egyetemi Nyomda], 1941. 31. hatását – mely reflexió SCHÜTZ Antal: *A bölcselet elemei*. 2. átdolg. kiad. Budapest, Szent István Társulat, 1940. viii+584. http://www.unitas.hu/sites/default/files/schutz_antal_-_a_bolcselet_elemei.pdf művére (mindannyiunk tanulságára ez vélekedik így a filozófia lehetőségeiről: „Das ist das Ende der Philosophie, zu wissen, dass wir glauben müssen.”, vagyis „A bölcselet vége a hívés kezdete.” 569.) — idézi fel a fenti módon SCHÜTZ Antal: *Életem: Emlékezések*. Budapest, Szent István Társulat, 1942. 294. http://www.unitas.hu/sites/default/files/schutz_eletem.pdf, 78. [Itt: 'Schmerzenskind' = gondot okozó gyermek, szülemény.] Érdekes egymásra következtetés, hogy hamarosan Schütz Antal (Kistószeg, 1880 – Budapest, 1953) – vö. https://hu.wikipedia.org/wiki/Schütz_Antal és http://web.axelero.hu/kesz/jel/03_04/schutz.html –, aki éppen ekkoriban rektor (1940/41-es tanév), lesz Moór Gyulának az akadémiai rendes tagok 1942. május 15-i választásakor egyik (és egyetlen nem jogász) ajánlója.

Egy másik, közvetlenebbül megnyilatkoztató alkalom, amikor eszmények sorsválasztójaként, a haza keresztény hagyománya és a megszálló szovjet erők jelenlététől új aktualitást kapott kommunisztikus törekvések ütközésében 1946 nyarán, a Magyar Tudományos Akadémia ünnepi ülésének előadójaként néz szembe nyilvánosan⁵ a két politikai filozófia egyidejűségével, melyben – jobb híján – eredeztető gyökér-ideálok ideáltipikus hasonlóságát, tehát valamiféle koexistálás lehetőségét igyekszik kimutatni. Mert mi a helyzet például az osztályharcral?

„Akinek megvalósítandó ideáljai vannak, annak a harcot is vállalnia kell ezekért az eszményekért. Ha tehát a munkásosztálynak megvalósítandó ideálja a szocializmus, akkor el kell ismerni a jogát arra is, hogy harcolhasson érte. Egészen bizonyos, hogyha a munkásosztály az osztályharc gondolatának elutasításával, pusztán az uralkodó osztályok erkölcsi belátásától várta volna a pápai enciklikáktól is jogosnak elismert céljai megvalósítását, sokkal hátrább volna ma az ideáljaihoz vezető úton. XI. Pius pápa maga is a legélesebb szavakkal volt kénytelen ostorozni azoknak a könnyelműségét, akik a munkásosztály jogos elégedetlenségét kihívó igazságtalan állapotok fenntartásával a világorradalom számára egyengetik az utat (*Quadragesimo anno*).” Mert tudvalévő, hogy „A kereszténység sem rettent soha vissza attól – és nem is rettenhet vissza, ha csak a földi dolgokkal szemben teljes közömbösséget tanúsítani nem akar –, hogy harcoljon a maga igazságáért. A manichaeusok és más heretikusok tanításával szemben a katolikus *theologia moralis* már Szent Ágostontól kezdve még a véres háborút is erkölcsösnek ismerte el, ha igazságos, ha *bellum iustum*, vagyis ha igazságos célért s emberséges eszközökkel viselik. Aki elismeri a nemzetek jogát az igazságos háború viselésére, annak az osztályharc gondolatát sem szabad elutasítania, feltéve, hogy ezt a harcot a munkásosztály igazságos célért és emberséges eszközökkel folytatja.” (5. o.)

Mi a helyzet a személy és a kollektivitás szembeállításával? Moór szerint „a szocializmus a történeti fejlődésben mint a szélsőséges individualizmussal és a végletes liberalizmussal szembeni jogosult visszahatás, mint a szabadság gondolatával üzött visszaélés reakciója, jelentkezik. Az a gazdasági liberalizmus, amely a természeti világban dúló létért való harc mintájára a könyörtelen és kíméletlen szabad verseny elvét fogadta el a társadalmi élet szabályozójául, sokkal inkább ellentétben van a felebaráti szeretetet valló keresztény etikával, mint az osztályharc gondolata.” (7. o.)

Mindez mögött ott áll még egy további felismerés, a munka humanizáló hatásáról. Különösen időszerű erre Moór keresztényisége kapcsán emlékeznünk, hiszen teológikus gyökereiről II. János Pál pápa három évtizede külön is megemlékezett a *Rerum novarum* 90. évfordulójára kiadott enciklikájában, mint ami a teremtés művének evilági folytatása, mert arra nyomja rá emberiességünk többlet-jegyét⁶): „És végül

⁵ Moór Gyula: Kereszténység és szocializmus. *Athenaeum* 1945–46 http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/arcanum2/Athenaeum_1945-1946/adatok.html, 1–10., amit rögvest követ erősen baloldali oldalról történő – alapvetően korrekt – meginterjúvolása: GÁCH Marianne: Az antiszemitizmus ellen minden erőnkkel küzdenünk kell – mondja dr Moór Gyula professzor. *Haladás*, 2. évf. 4. szám, 1946. október 31., 9. Vö. VARGA i. m. (2016).

⁶ Vö. http://lexikon.katolikus.hu/L/Laborem_exercens.html

az sem lehet kétséges, hogy nincs még egy erkölcs, amely a munkát és a munkást annyira megbecsülné, mint a keresztény etika és amely erélyesebben hangoztatná azt az elvet, hogy »méltó a munkás az ő jutalmára«. ⁷ Tudni kell, hogy a kereszténység ezt abban a korban hangoztatta, amikor a munka megvetett dolog, a rabszolgák dolga volt. Ha a földművelésnek az ókorban volt is még valami becsülete, az ipari munkáról még egy Cicero is azt állította, hogy »a kézművesek munkája piszkos foglalkozás, hogy a műhelyhez semmi nemes vonás sem fűződik«. Ezzel szemben Jézus Krisztus nevelőatyjának foglalkozását követve maga is ácsmunkás, Péter apostol halászmester volt, Pál apostol pedig mint szőnyegszövő a textiliparban dolgozott. Igaza van Martensennek ⁸ abban, hogy »a kereszténység az ipari munkát az erkölcsi nemesség rangjára emelte«. S ha bizonyára nem szándékolt, de nem is pusztá véletlen az, hogy az 1936. évi szovjet-alkotmány 12. §-ának az az ünnepélyes kijelentése, hogy »aki nem dolgozik, az ne is egyék«, szó szerint egyezik Pál apostolnak a tesszalónikibeliekhez intézett 2. levele 3. fejezetének 10. versével.” (9. o.)

Tekintettel ezek polarizáltan is egyidejűségére s az akkor ismert körülmények kényszerre közti erőteljes – végső kimenetében még végig nem gondolható – politikai képviseltségére, hűvös fejjel kellett megállapítania, hogy „[m]indkettő mögött hatalmas tömegek állanak. A szocialista gondolat mögött sorakozik fel az ipari munkásság megnövekedett öntudattal s a haladó elvek új borának mámorától fűtött lelkesedéssel. A kereszt jelét követi a parasztság jórésze, de mások is osztálykülönbség nélkül az ősi hit iránti törhetetlen ragaszkodással s azzal a megnövekedett vallásos szükséglettel, amely az emberi lélekben a háborús borzalmaktól okozott megrendülés nyomán elemi erővel szokott jelentkezni.” (10. o.)

Konklúziója ezért csakis felelősségvállalásra való felhívás lehet, minden résztvevőnek címezten. Hiszen „[a] jövőből felénk meredő kérdőjelek bizonytalansága mellett is bizonyosnak látszik azonban az, hogy a lezajlott háborús mérkőzés zűrzavarából két nagy társadalmat formáló vezérelv került ki diadalmasan és megerősödvé, az egyik a keresztény etika, a másik a szocializmus gondolata. Ennek a két elvnek döntő szerepe lesz az eljövendő világrend kialakításában, s az emberiség sorsa jórészt attól függ, hogy kereszténység és szocializmus vállvetett munkával fogják-e az emberi nem boldogulását szolgálni, avagy hogy egymást meg nem értve fogják-e híveiket két ellenséges táborként harcba vinni.” (1. o.)

Megjegyzem, a katolikus publicisztika – így a *Vigilia* szerkesztőbizottsága – részéről ez akkor érthető megértéssel, megnyugvással, sőt egyenesen helyesléssel találkozott. Mert e viszonylagos nyitottságban az akkori viszonyokat átlengő *kor-eszme* rejlett, amit kevéssel Moór ezen színrelépése előtt, éppen maga a *Vigilia* és éppen Jacques Maritain mély katolicizmusa s az egyház társadalmi tanítása egyidejű érzékenységével példázott. ⁹

⁷ Lukács 10,7.

⁸ H[ans Lassen] MARTENSEN: *Socialismus und Christentum: Ein Bruchstück aus der speciellen Ethik*. Kiel, Kommissions-verlag von K.v. Wechmar, 1875. 62., id. 14.

⁹ PERNECZKY Béla: „Tegnap és holnap között”. *Vigilia*, 1947/8. http://vigilia.hu/node/Vigilia_1947_08_facsimile.pdf, 493.: „szembetűnik, hogy a protestáns szerző mennyire azonos felfogást vall a katolikus

Mindez számomra nem más, mint csupán rekapituláltatása annak az akár politikafilozófiai alapvetésnek is beillő summázatnak, amit már Madách Imre történelemfilozófiával felérő zseniális körképéről, *Az ember tragédiájáról* kevéssel az első világháború és az azáltal honunkra sorscsapásként zúduló kataklizmák után kevéssel nyújtott:¹⁰ „A végső tanulság, hogy az ember a földön boldoggá és nagygyá lehet, hogy »előreviheti az embernemet«, ha nem tör elérhetetlen tökéletességre, s a Gondviselés erejében bízva megmarad a természetszabta sorompók között, hogy a politikai tevékenység eredményes lehet, ha nem hágja át az emberi dolgok természetéből folyó korlátokat, s még bukásában is fenséges, ha a lelkesedéstől elragadva e korlátokba ütközik s el kell véreznie: semmiesetre sem pesszimista.”

Vagyis evilágunkban minden csak e világi, s ennyiben viszonylagos. A jogtudós számára ez azt jelenti, hogy bármiféle természetjog örök és egyetemes sémájának esetleges doktriner abszolútizmusával mint a múlt üzenetével szemben csakúgy, mint egy elvont általánosságában tételezett bármiféle jog pozitivitásába vetett hit és bizalom feltétlenségével mint kortárs germán üzenettel szemben számára mindig a kérdéses teoretikus üzenetet az adott helyzetben újragondoló erkölcse az utolsó szó. Nos, ez az, amit Moór Gyulának üzen Madách Imre, mikor zárásul ezt mondja:¹¹ „[...] az élet küzdelem, / S az ember célja e küzdelem maga.” Tehát „Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!”

társadalombölcselettel. Itt a *Vigilia* oldalain ezt őszinte meglepéssel kell megjegyeznünk. Elvégre hazánk egyik legnevesebb és legnagyobb tudósáról van szó, akinek a nézetei, megnyilatkozásai igen súlyosak.” E manapság kevésbé ismert szerző egyébként munkajogász egyetemi magántanár, neves társadalompolitikai gondolkodó volt – háttérhez lásd PERNECZKY Béla: *Koreszmeink*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1943. 145. http://betiltva.com/files/perneczkyy_koreszmeink.php>http://betiltva.com/files/perneczkyy_koreszmeink.php#12 –, 1948 nyarától már a Földművelődésügyi Minisztérium kommunista likvidálásának áldozataként a tisztviselők állítólagos összeesküvésének fővádoltja; vö. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Perneckzy.html> és <http://dka.mnm.hu/?docId=417272&secId=48196>, valamint CSESZKA Éva: A Földművelődésügyi Minisztérium elleni 1948-as per. *Valóság*, 2013. <http://valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=1101&lap=1>. Személyes krédójaként fogalmazta meg egyébként pontosan e szerző, hogy „[m]égse féltsen senki bennünket attól – PERNECZKY Béla: Haladás és katolikum. *Vigilia*, 1947/1. 6. –, hogy túlságosan megértést tanúsítsunk a marxizmussal szemben. Tisztában vagyunk a világnézeti határvonalakkal, s mindazzal, ami bennünket elválaszt a szocialistáktól, kommunistáktól. De az igazságot, bárhonnan is jön, mindig igazságnak fogjuk felismerni és keresztényinek tekinteni.”

¹⁰ MOÓR Gyula: Az ember tragédiája jogbölcseleti megvilágításban. *Napkelet*, 1923/7. 615–627. http://epa.oszk.hu/02000/02076/00007/pdf/Napkelet_1923_07_615-627.pdf, 622–623. ill. 625.

¹¹ Ádám, XIII. szín; Az Úr, XV. szín.

